

NEFİS MUHASEBESİ

Dr. Abdülkadir ERKUT

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Haşr, 59/18.)

Kur’an’da inkârcılar ve münafıklar çeşitli özellikleri ile tasvir edilmektedir. Hicretin dördüncü yılında vuku bulan Nadiroğulları olayı münasebetiyle, onların inkâr, birbirlerini kışkırtma, olduklarından farklı görünme, korkaklık, gerçek anlamda birlik ve beraberlik duygusundan yoksun olma, ortak bir gaye uğruna mücadele edebilecek iman ve ruhtan mahrumiyet gibi özellikleri zikredilmekte; böylece müminlerden ibret almaları ve bu kötü özelliklerden sakınmaları istenmektedir. Bu türden olumsuz özelliklerden sakınabilmek, Allah ile insan arasındaki, yüzeysel değil sahici ve derinden bir bağla mümkündür. Bu yüzden sonrasında, müminlerin Allah ile olan bağlarını pekiştirecek, İslam’ın amaçladığı insan modelinin temel esaslarını içeren şu ayet gelmektedir: “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Haşr, 59/18.)

Ayeti kerime, Allah’tan korkma konusunda müminlere genel bir çağrı ile başlamaktadır. Bu, O’nun (c.c.) farzlarını eda etmeme, haramlarından kaçınmama, koyduğu sınırları aşma, hatta onları ihlal etme durumundan korkma çağrısıdır. Müminlerden, Allah’ın muhabbetini kaybetmek-

ten, gazabına uğramaktan, şüphelere, şeytanın tasallutuna, nifak ehlinin fitnelerine boyun eğmekten, yarın için hazırlık yapmayı terk etmekten sakınmaları talep edilmektedir. Bu çağrıya uyan mümin, dikenli bir yolda yürüyen kişinin hassasiyeti ile hayat yollarını adımlamakta, her hâl ve şart altında Allah’tan korkacak bir sorumluluk bilinciyle hareket etmektedir.

Söz konusu sorumluluk bilinci, hayırlı ameller işlemek için harekete geçirecek bir bilinçtir. “Herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın!” cümlesinden de bu anlaşılmaktadır. Buna karşın insan bir türlü kendisine yakıştıramadığı ölümü unutmak istemekte, bir tür ebediyet vehmi ile yaşamaktadır. Dünyaya, dünya nimetlerine büyük bir muhabbetle bağlanıp günün tadını çıkarmaya çalışırken diğer taraftan olanca gücüyle yarınını garanti altına almaya çalışmaktadır. Yarın kelimesi onun zihninde daha çok dünyadaki geleceğini ifade etmektedir. Oysa Kur’an başka bir “yarın”dan söz etmektedir; kıyametten!

Kıyamet günü için “yarın” kelimesinin kullanılmış olması, kıyametin mahiyetine dair bazı mesajlar içermektedir: Birincisi, kıyamet bugünün yarına yakınlığı gibi yakındır. Çünkü yarın kişinin içinde bulunduğu güne en yakın gündür.

Kıyamet bugünün yarına yakınlığı gibi yakındır. Çünkü yarın kişinin içinde bulunduğu güne en yakın gündür.

O kadar ki bugün dünya, yarın ahiret! (Kamer, 54/1.) İkinci, kıyamet kesin olarak gerçekleşecektir. (Nahl, 16/1.) Üçüncüsü, kıyamet süratli bir şekilde gelecektir. (Nahl, 16/77.) Ayrıca kıyametin çok büyük, mahiyeti idrak edilemeyecek, künhüne vakıf olunamayacak korkunç bir hadise olduğu da “yarın” kelimesinin belirsiz (nekre) gelmesinden anlaşılmaktadır. (Alusi, Ruhul-Meani, XIV, 253.)

Cenab-ı Hak, istisnasız herkesi yarın için hazırlık yapmaya davet etmektedir. “Herkes” diye çevrilen “nefis” kelimesinin belirsiz (nekre) gelmesi bunu ifade etmektedir. Bu kullanımdan anlaşılan diğer bir mana da (taklil) vardır ki o da şudur: İnsanlardan çok azı ahirete hazırlık yapmaktadır. (Zühayli, et-Tefsiru'l-Münir, XXVIII, 101.) Onlar genel olarak ahirete hazırlık yapma bilincinden uzak bir hayat sürmektedirler. (Rum, 30/7-8.) Bu yüzden ayet-i kerime çok önemli bir konuya insanın dikkatini çekmektedir. Hatta İmam Maturidi ayetin, dört adet şiddetli uyarı (vaid) içerdiğini ifade etmiştir: “Allah’a karşı gelmekten sakının.”, “Herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın.”, “Allah’a karşı gelmekten sakının.”, “Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” cümlelerinin her biri şiddetli birer uyarıdır. Üstelik ayetin “Ey iman edenler!” diye doğrudan müminlere hitap etmesi, uyarının şiddetini artırmaktadır. (Alusi, Ruhul-Meani, IX, 599.)

Ahiret hayatına hazırlık yapmasının gerekliliğine inanan kişi, bugününü iyi değerlendirebilir. Hesaba çekilmeden önce kendisini hesaba çeker. Hasenatı artırmak, seyyiattan kurtulmak için mücadele eder. Yapacağı davranışın akıbeti helak ise ondan uzak durur. Amelleri Rabbinde arz edileceği gün için salih ameller biriktirip biriktirmediğine, işlediği amellerin kendisini kurtaracak salih ameller mi yoksa helaka sürükleyecek kötü ameller mi olduğuna bakar. Geçmişte işlediği kötülüklerden dolayı tövbe ederken içinde

bulduğu nimetlerden dolayı da şükreder. Boşu boşuna ve amaçsız değil, büyük bir gaye için yaratıldığını düşünür. Nitekim peygamberler, salih amelleri işlemeye büyük arzu duyan, gayret ve ciddiyetle bu tür ameller işlemeye koşan, bu çaba ve gayreti süreklilik arz eden insanlar olarak tasvir edilmektedir. (Enbiya, 21/90.)

Ayette, “Allah’a karşı gelmekten sakının.” cümlesinin iki defa zikredilmesiyle takva konusuna verilen önem vurgulanmıştır. Çünkü sakındırma söz konusu olduğu durumlarda tekrar, bilinen bir üslup özelliğidir. (Müminun, 23/36; Kıyamet, 75/34-35.) Kurtuluşun yolu takvadan geçmektedir; şeytanın tuzakları ise son derece sinsidir. Şeytanın tuzaklarından korunma hassasiyetinde olmayan kişi, her an onun tuzağına düşebilir. Bu yüzden “Allah’a karşı gelmekten sakının.” cümlesi tekrar edilmiştir. Kula yakışan, her işin başında ve sonunda takvayı esas almaktır. Bununla birlikte “Allah’a karşı gelmekten sakının.” cümlesinin tekrarı, cümlenin her birine farklı anlamlar vererek de açıklanmıştır. Buna göre birinci cümle farzları işleme, ikinci cümle ise haramları terk etme konusunda Allah’tan korkmaya dairdir.

Sonuç olarak, ömür sermayesi günbegün tükenir, kaçınılmaz sona adım adım yürürken; insan, mevhum bir dünya istikbalini düşünmeden ömrünü tüketmektedir. Kur’an-ı Kerim ise ısrarla ahireti hatırlatmakta, sarsıcı bir üslupla nefis muhasebesine davet etmektedir. Mümin bu anlamda bir nefis muhasebesi sayesinde, gerçekten kalbe alınıp kıymet verilmeye değer şeylerin farkına varabilir. Müslüman şahsiyet ancak Allah’a ve ahirete imanı özümsemekle, bugünün bir yarını olacağını beyan eden ilahi kelamı canıgönülden tasdikle inşa edilebilir. Öyle ya, “...Kimdir sözü Allah’ınkinden daha doğru olan?” (Nisa, 4/87.) ■

Ahiret hayatına hazırlık yapmasının gerekliliğine inanan kişi, bugününü iyi değerlendirebilir. Hesaba çekilmeden önce kendisini hesaba çeker.